

З ЕПІСТОЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ ВИЗНАЧНИХ НАРОДОЗНАВЦІВ

НОВОВІДКРИТІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ УКРАЇНОЗНАВСТВА

Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України готує до друку епістолярну спадщину видатного етнографа, антрополога і археолога проф. Федора Вовка. Про обсяг її свідчить той факт, що лише відомих нам листів до Ф. Вовка, які зберігаються в архівах України, налічується понад 5500, від сотень кореспондентів — видатних політичних і громадських діячів, вчених, митців, письменників, збирачів пам'яток історії та культури. Помітне місце серед них займає листування з акад. М. Ф. Біляшівським, яке розпочалося 30 квітня 1899 р. і продовжувалося майже до смерті Ф. Вовка у 1918 р.

Як щасливий виняток листування між двома видатними вченими зосереджене в одному закладі — науковому архіві Інституту археології НАН України (Фонд I, В 375—422; В 810—856), працівникам якого ми висловлюємо шире подяку за дбайливе ставлення до цього надзвичайно важливого джерела знань. Слід зазначити, що більшість листів самого Ф. Вовка до інших дописувачів розкидана по усьому світі — в різних архівах України, Східної Європи і навіть Америки.

Листування між М. Біляшівським і Ф. Вовком викликає величезний інтерес як непересічне джерело знань, що відображає складні процеси громадсько-політичного життя тогочасної України та прагнення обох вчених служити своєму народові. Їхнє листування розпочалося з ініціативи М. Біляшівського у зв'язку з його археологічними інтересами і відкриттям при “Киевской Старине” нового часопису “Археологическая летопись Южной России”, який він очолив. Археологічна тематика займала в листах чільне місце. Це, зокрема, стосувалося популяризації досліджень М. Біляшівського у фундаментальних зарубіжних часописах і виданнях НТШ у Львові, опису його розкопок на Княжій Горі і неолітичних поселень у передмісті Києва, надрукованих у “Матеріалах по українсько-руської етнології”, обміну науковими виданнями, ознайомленням з методичними засобами провідних західноєвропейських археологів і істориків первісного суспільства (Г. Морільє, М. Манувріє, А. Мортільє та ін.). У листах читач знайде багато відомостей про методи польових досліджень, праці інших археологів, зокрема В. Хвойки і В. Доманицького. У багатьох листах йшлося про видатне наукове досягнення Ф. Вовка — відкриття ним мізинської палеолітичної стоянки ранньої мадленської доби.

Ще задовго до листування з М. Біляшівським Ф. Вовк активно займався етнографічними питаннями, зокрема опублікував ряд ґрунтовних праць у часописах Росії, Болгарії та Франції. Однак лише наприкінці 1890-х років він вирішив створити систематизований нарис з етнографії українського народу, якому, за висловом з листа М. Грушевському від

20 липня 1895 р., він “хтів би віддати решту свого циганського життя” (ЦДІА, ф. 1235, оп. 1, спр. 389. — С. 2). Зрозуміло, що таку працю та ще в умовах еміграції одній людині виконати було неможливо. Про це свідчить і листування Ф. Вовка з М. Біляшівським і іншими колегами, до яких Ф. Вовк неодноразово звертався з проханням надсилати йому потрібну літературу, повідомляти про наслідки експедицій, музейні етнографічні колекції. Зокрема, М. Біляшівський висилає йому статтю В. Ястребова “Свадебные обрядные ходьбы в Малоросію” з часопису “Киевская Старина” за 1897 р., влаштовує зустріч з засновником Городокського музею на Волині Ф. Штейнгелем, знайомить з каталогами цього музею, допомагає в розробці експедиційних маршрутів і пошуках інформаторів. Як наслідок лише під час однієї поїздки на Волинь 1907

р. Ф. Вовк зібрав для Етнографічного відділу Імператорського музею Олександра III у Петербурзі понад 330 об'єктів культури, пов'язаних з чабанством, знаряддями рибальства, бджільництвом, обробкою тканин, виробництвом продуктів харчування, посуду, народного одягу, музичними інструментами (див.: Українцы: Каталог — указатель Гос. музея этнографии народов СССР. — Ленинград, 1983. — С. 31).

Ф. Вовк в числі перших повідомив М. Біляшівського про підготовку проблемної статті про стан і завдання української етнології, яка побачила світ у “Матеріалах до українсько-руської етнології” (1899. — Т. I), а про те, яке значення М. Біляшівський надавав етнографії, свідчить відкриття 1902 р. в очолюваному ним музеї відділу етнографії. Особливо пошвавилось листування між обома вченими після того, як Ф. Вовк протягом 1902—1906 рр. накладом НТШ у Львові і Санкт-Петербурзького музею здійснював етнографічні і антропологічні дослідження на західноукраїнських землях. Наслідком цієї діяльності був не лише збір оригінальних польових матеріалів, а й поновлення колекцій музеїв.

М. Біляшівському, як і Ф. Вовку, належить видатна роль у формуванні експедицій і фондів багатьох музеїв, передусім згаданого вище Російського, Львівського музею НТШ і, особливо, Центрального історичного у Києві, який він очолював. Обидва вони дбайливо ставились до збереження традиційної спадщини, пам'яток історії і культури. Ця ідея червоною лінією проходить крізь усі листи. Зокрема, М. Біляшівський у листі до Ф. Вовка від 27 жовтня 1901 р. писав: “Прямо жаль дивитися, як грабять старину, руйнують могили, городища, це гірш ніж ті канівські “копачі” XVI в.” Щоправда, погляди Ф. Вовка з часом дещо змінилися. Якщо спочатку він підкреслював необхідність збагачення передусім українських музеїв, то напередодні Всесвітньої виставки у Парижі декларував також важливість репрезентації кращих зразків української культури в інших країнах. У листі до Б. Грінченка 23 березня 1898 р. він писав: “...треба б якось зробити, щоб і нашу Україну зарепрезентували у Парижі у 1900 р. Окрімного місця не

Микола Біляшівський.
Фото. 1917.

Федір Вовк.
Фото, 1908.

дадуть — це вже російський амбасад не пустить, та де у нас і гроші тії, щоб те спорудити, і де у нас те національне почуття, щоб це зробити (хитами фінляндці або чехи?..) ... Я-б міг зробити загальний план такої вистави” (Інститут рукописів ЦНБ НАН України. — Ф. III. — № 35955). У листі до М. Біляшівського від 2 грудня 1913 р. Ф. Вовк писав: “У міру того як посувається наперед влаштування нашого музею (музей Олександра III), я усе ясніш бачу, що наші українські речі у ньому матимуть за для нас дуже важливе значіння” (Науковий архів Інституту археології НАНУ. — Ф. I/846).

Стосунки між Ф. Вовком і М. Біляшівським були надзвичайно дружніми. Це не давало їм, однак, підстав поступатися науковими принципами. Щодо цього характерний лист

Ф. Вовка від 29 грудня 1902 р., написаний у зв'язку з окремим виданням “Літопису”, в якому він застерігав М. Біляшівського від публікації “фантастичних річей” на зразок відомої концепції про довгоголовість (доліхокефальність) стародавніх германців і короткоголовість (брахіокефальність) слов'ян. У свою чергу М. Біляшівський рішуче відкинув редакційні правки Ф. Вовка щодо назви і змісту його двох розділів про професійне і народне образотворче мистецтво, які він підготував до III тому енциклопедії “Украинский народ в его прошлом и настоящем” До речі, питанню участі М. Біляшівського у написанні зазначених розділів присвячено цілий блок листів.

І останнє. Все листування М. Біляшівського з Ф. Вовком охоплює 85 кореспонденцій (з них листів Біляшівського 49, Вовка — 36). Нижче наведено частину листів, які тією чи іншою мірою стосуються народознавчих питань. Вони репрезентовані повністю, навіть якщо окремі їхні положення не можуть бути сприйняті однозначно сучасним читачем. Авторське написання збережене, за винятком окремих фонетичних норм (“його” — замість “его” і т. п.). Для пропущених, непрочитаних або скорочених слів вживані квадратні дужки [...].

Листування Ф. Вовка і М. Біляшівського друкуються вперше.

Всеволод НАУЛКО, Юліана ФІЛІПОВА

Київ

ЛИСТУВАННЯ ФЕДОРА ВОВКА І МИКОЛИ БІЛЯШІВСЬКОГО

Упорядкування, передмова і коментарі
Всеволода Наулка і Юліани Філіпової

М. Біляшівський — Ф. Вовку

Київ, 30 IV 1[8]99
Трехсвятичська, 14

Високоповажний Добродію!

Давно вже знаю Вас по Вашим працям, маю декого знайомих, які знали і знають Вас — хочу тепер зав'язати з Вами трохи ближчу знайомість, принаймні — листами. Ви працюєте на тім полі, на котре я недавно ще ступив, хтілось би користувати з Вашої свідомості; оце й пишу